

De Kleine Rietgans bedreigd

Door C. M. Lok

Een grote bedreiging voor de Kleine Rietgans (*Anser (tabalis) brachyrhynchus*) vormen de plannen om Thjórsárver, het belangrijkste broedgebied van deze ganzensoort, al in 1976 te inunderen door de bouw van een stuwdam ten behoeve van de elektriciteitsvoorziening op IJsland. Wanneer deze plannen doorgang vinden — het is aan de in de zomer van 1974 gekozen nieuwe regering van IJsland daar een beslissing over te nemen — zullen ongeveer 10.000 paar een ander broedgebied moeten vinden. Veel alternatieven zijn er niet. Het binnenland van IJsland is buiten Thjórsárver kaal en voedselarm. Er zijn weliswaar nog enkele hoog gelegen vegetatierijke gebieden, maar deze zijn droger en herbergen op het ogenblik slechts enkele broedparen. Het is dan ook zeer de vraag of deze geschikt zijn als vervangend broed- en voedselgebied voor zo'n grote populatie ganzen. Buiten Centraal-IJsland broedt de soort ook nog verspreid in kleinere kolonies op Spitsbergen en op Noordoost-Groenland.

Hoewel de soort dus, geografisch gezien, enigszins gespreid broedt, is de Kleine Rietgans toch zeer kwetsbaar omdat de broedparen van Thjórsárver driekwart van de totale wereldpopulatie uitmaken.

Een betere plaats dan Thjórsárver hadden de ganzen voor de kolonie niet kunnen kiezen: een rijk geïsoleerd voedselgebied, omgeven door kale en onbegaanbare lavawoestijnen, aan de noordzijde afgeschermd door de gletscher Hofsjökull, in het westen door het gebergte Kerlingarfjöll en in het zuiden en oosten door de brede gletscherrivier de Thjórsá, het verst gelegen van de door de mensen bewoonde kusten, kortom één van de meest ontoegankelijke gebieden van IJsland.

Het met dons gevoerde nest van de Kleine Rietgans ligt vaak op een heuveltje met uitzicht naar alle kanten. Thjórsárver, 30 juni 1974.

Foto: C. M. Lok

Het landschap waarin de Kleine Rietgans broedt. Op de achtergrond de Kerlingarfjöll. Thjórsárver, 28 juni 1974. Foto: A. F. van Olphen

De ontdekking van de kolonie wordt meestal toegeschreven aan de Wildfowl Trust Expeditie van 1951 onder leiding van Sir Peter Scott, James Fisher en Finnur Gudmundsson. Timmermann echter noemt de kolonie al in 1949 in zijn 'Die Vögel Islands'. Sindsdien is de kolonie door verschillende expedities bezocht, vooral in de nazomer wanneer het terrein beter begaanbaar is en de gletscher-rivieren minder diep zijn dan in het voorjaar.

In de zomer van 1974 brachten A. F. van Olphen en ondergetekende een bezoek aan Thjórsárver van 27 juni tot en met 2 juli. Onze tocht voerde langs de oost-zijde van de gletscher Langjökull naar het noorden tot aan de Kerlingarfjöll. Hier waren de passen nog met sneeuw gevuld; het smeltwater vormde snelstromende rivieren waar wij bij het oversteken vaak tot ons middel doorheen moesten. Vanaf de hoogvlakte, die op het gebergte volgde, was in de verte het broedgebied al te zien: een donkergroene vlek in een kaal geelbruin land, in werkelijkheid 81,6 vierkante kilometer drassig grasland én 10.000 paar Kleine Rietganzen.

Op 26 juni zagen wij boven de Kerlingarfjöll onze eerste Kleine Rietganzen. Drie groepjes van in totaal 10 vogels vlogen hoog over naar het westen. Ook de volgende dag bij het naderen van de kolonie zagen wij een tiental kleine groepjes in westelijke richting hoog over trekken. Mogelijk was dit ruitrek van niet-broedende vogels naar andere weidegebieden op IJsland of zelfs naar Groenland. Op Groenland wordt vaak eind juni ruitrek waargenomen van waarschijnlijk IJslandse Kleine Rietganzen, die dus een maand later arriveren dan de Groenlandse broedvogels.

Zodra wij op begroeide bodem arriveerden namen drie paar met hun kuikens al op grote afstand de benen. In de verte zagen wij een grote groep van minstens 500 niet-broedende vogels. Dicht bij de gletscher in Múlaver sloegen wij ons kamp op, waar vandaan wij dagtochten maakten in de hele noordelijke helft van het gebied. Fred legde zijn indrukken vast op een 16 mm film.

De Kleine Rietganzen hadden alle reeds jongen. Weliswaar vonden wij nog enkele paren die eieren hadden, maar later bleek dat deze onbevruucht waren. Door het uitzonderlijk mooie voorjaar van 1974 waren de eieren blijkbaar eerder uitgekomen dan normaal. Verschillende auteurs geven een gemiddelde uitkomstdatum van 22 juni, terwijl in het slechte voorjaar van 1966 de eieren gemiddeld pas in de eerste week van juli uitkwamen. Nu, eind juni 1974, was het merendeel van de kuikens één tot twee weken oud, terwijl wij enkele zelfs op een leeftijd van drie weken schatten. De nesten, die vaak jaren achtereen gebruikt worden, lagen in kleine groepjes verspreid in het gehele gebied, maar bij voorkeur op de plaatsen die het eerst sneeuwvrij worden, bijvoorbeeld de zuidkanten van heuveltjes, richels en hellingen. Vooral waren zij talrijk langs de steile oevers van beekjes en op de eindmorene van de Hofsjökull. Hier kwam de keuze van de nestplaats overeen met die op Spitsbergen en Groenland, waar de ganzen graag broeden op steile hellingen, op randen en overhangen. Het broedende wijfje is dan van drie zijden onbereikbaar, de vierde zijde wordt verdedigd door het waakzame mannetje. Eénmaal waren wij getuige van zo'n verdediging. Niet ver van een bewoond nest

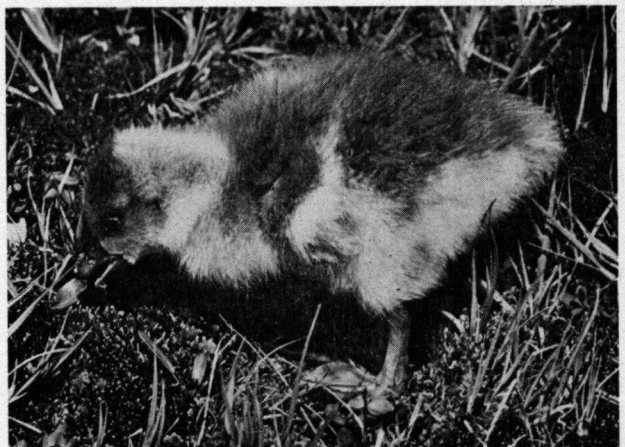
deed een groepje Grote Mantelmeeuwen zich te goed aan niet-uitgekomen eieren. Wanneer nu een van de meeuwen te dicht bij de ganzen kwam, werd deze door het mannetje met opgeheven vleugels en laag bij de grond gehouden nek zeer agressief verjaagd, terwijl het wijfje zich op haar nest drukte. Een dergelijke houding werd ook aangenomen bij de verdediging van de jongen. Het mannetje dreigde dan, terwijl het wijfje snel met de jongen vluchtte, even later gevolgd door het mannetje.

Meestal werd een eventueel gevaar al op grote afstand waargenomen. De ganzen met jongen zorgden er dan ook voor, wel een kilometer van ons verwijderd te blijven. Twee keer zagen wij ouderloze kuikens. Zij kwamen enthousiast op ons afrennen en staken daarbij zelfs rivieren over, om dan op enkele meters afstand de vergissing te bemerken en rechtsomkeert te maken. De sterfte onder dergelijke jongen zal waarschijnlijk hoog zijn, hoewel ringgegevens hebben aangetoond dat zij zeker levenskansen hebben.

De jonge ganzen hadden nog geen belangstelling voor de lange grassen die een belangrijke voedselbron vormen voor de volwassen dieren, maar gaven de voorkeur aan knoppen, jonge blaadjes en bloemen, o.a. van *Oxyria digyna* en *Polygonum viviparum*. Volgens Hardy (1967) zouden eind augustus ook bessen en bladeren van Kraaiheide (*Empetrum nigrum*), naast de grassen een deel van het voedsel gaan uitmaken. In hoeverre de beschikbare hoeveelheid voedsel in Thjórðarverr bepalend is voor de grootte van de kolonie, wordt op het ogenblik onderzocht door de Universiteit van Reykjavík. Transsecttellingen van ganzen en hun uitwerpselen moeten aanwijzingen geven over de grootte van het voedselverbruik, de voorkeur voor bepaalde plantensoorten en de invloed van het grazen en de bemesting op de vegetatie. De uitslag van deze studie zou mogelijk van invloed kunnen zijn op de beslissing Thjórðarverr al of niet onder water te zetten.

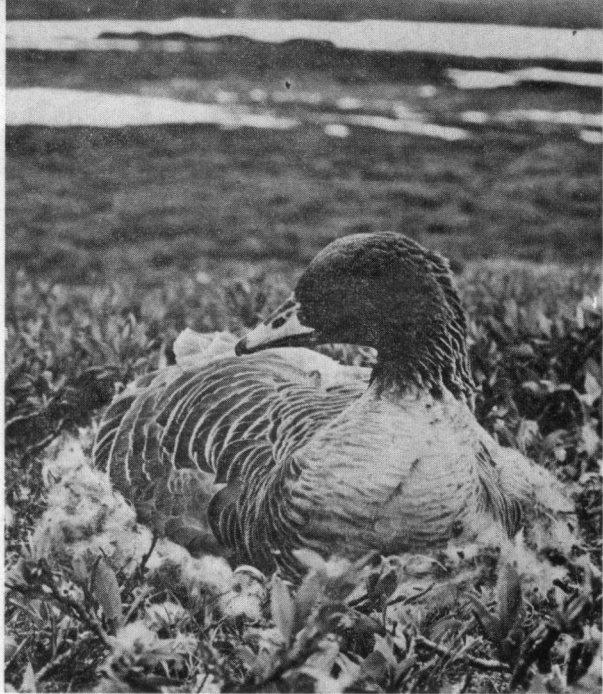
De niet-uitgekomen eieren, die overal verspreid lagen, vormden natuurlijk een feestmaal voor predatoren. Als mogelijke predatoren namen wij waar: Kleine Jager (*Stercorarius parasiticus*) dagelijks 45 - 55 exemplaren; Grote Jager (*Stercorarius skua*) dagelijks 2 - 3 waarnemingen; Grote Mantelmeeuw (*Larus marinus*) voortdurend een tiental aanwezig, maximaal 18 ex.; Kleine Mantelmeeuw (*Larus fuscus*) op 27 juni 2 ex.; Raaf (*Corvus corax*) 1 ex. op 1 juli.

De Grote Jager en de Kleine Mantelmeeuw werden nog niet eerder voor Thjórðarverr genoemd in de verslagen van de verschillende expedities. Opvallend was het grote aantal Kleine Jagers in 1974 in vergelijking tot de getallen van voorgaande jaren: 1951: 10 paar, 1953: 10 paar, 1966: 10 paar, 1970: 5 ex., terwijl wij dagelijks 45 - 55 ex. waarnamen, in een gedeelte van het gebied 2 nesten (1 en 2 eieren) vonden en nog 5 territoria vaststelden. Het zou ons niet verbazen als in 1974 enkele tientallen paren in geheel Thjórðarverr gebroed zouden hebben. Gezien het aantal Kleine Jagers in Thjórðarverr en ook daarbuiten, lijkt het ons niet gerechtvaardigd de populatie van deze soort op IJsland in een noordelijke en een zuid-

Kuiken van de Kleine Rietgans,
voedselzoekend. Thjórðarverr,
28 juni 1974.
Foto: A. F. van Olphen

Het wijfje van de Kleine Rietgans broedt, terwijl het mannetje de wacht houdt.
Thjòrsárver, 30 juni 1974.
Foto: A. F. van Olphen

lijke te verdelen zoals Bengtson en Owen (1973) dat op grond van hun zeldzaamheid in het binnenland doen in hun beschouwingen over de kleurvariëteiten van de Kleine Jager.

Het was opvallend dat enkele niet-uitgekomen eieren van de Kleine Rietgans, die in de buurt van een kleine jagersnest lagen, niet aangeraakt werden, terwijl we toch regelmatig waarnamen dat verder gelegen eieren wel werden opgegeten. Ons vermoeden dat de Kleine Jager een rietgansei in de buurt van zijn nest niet als voedsel beschouwd, werd versterkt toen wij een niet-uitgekomen ei enige meters naast een jagnest legden en de vogels er twee dagen lang totaal geen aandacht aan schonken. Zelfs toen wij het ei even in het nest van de Kleine Jager legden, ging de vogel, die zeer mak was en al naar het nest terugkeerde wanneer wij ons 5 meter verwijderd hadden, er zonder aarzelen op zitten broeden. Onmiddellijk daarna verwijderden wij het ei weer en legden het op zijn oorspronkelijke plaats neer, waar het tot na ons vertrek uit het gebied onaangetast bleef liggen.

Omdat de Kleine Jager andere predatoren zeer fel uit de omgeving van zijn nest verdrijft, zouden Kleine Rietganzen van zijn bescherming kunnen profiteren door in de nabijheid te gaan broeden. Roodhals- en Brandganzen zoeken om deze reden vaak bescherming van stootvogels, terwijl Sneeuwganzen graag in de omgeving van een sneeuwuilnest broeden. In de omgeving van de kleine jagnesten vonden wij echter zeker geen verhoogde dichtheid van kleine rietgansnesten. Het eerder broeden van de Kleine Rietgans verhindert waarschijnlijk het ontstaan van een dergelijke relatie. Bovendien is het voorkeursbiotoop van beide soorten verschillend en valt dit alleen in Thjòrsárver samen.

In september, wanneer de eerste sneeuw het naderen van de winter in Thjòrsárver aankondigt, begint de trek van de Kleine Rietgans naar het overwinteringsgebied dat voor de IJslandse populatie in Groot-Britannië ligt. De Spitsbergse Kleine Rietgans daarentegen overwintert hoofdzakelijk in Nederland. Evenals de IJslandse wordt ook deze populatie bedreigd. Toenemende verstoring in broed- en in overwinteringsgebied lijkt hun aantal te doen afnemen.

Norderhaug (1969) meldt op Spitsbergen een grotere jachtdruk en verstoring door toerisme en olieëxploitatie. Vooral door het toegenomen gebruik van speedboten, kunnen jagers grotere afstanden afleggen en gebieden bejagen, die tot voor kort onbereikbaar waren. Zo wisten 2 jagers in één weekend 141 Kleine Rietganzen te schieten, d.w.z. 1% van de hele Spitsbergse populatie.

Over het geheel genomen ziet de toekomst voor de Kleine Rietgans er niet rooskleurig uit. Veel invloed kunnen wij niet uitoefenen op de IJslandse beslissing

Het merendeel van de Kleine Jagers in Thjórsárver behoort tot de donkere fase.

Foto: C. M. Lok

over de toekomst van Thjórsárver. Wel kunnen wij er voor zorgen dat de populatie, die in Nederland de winter doorbrengt, hier een optimaal overwinteringsgebied vindt. Zeker wanneer Thjórsárver niet behouden blijft en Nederland dus waarschijnlijk een relatief groter deel van de wereldpopulatie gaat herbergen (zie ook: Lebrecht 1973, 1974) zouden de overwinteringsgebieden in Nederland absolute reservaten moeten zijn!

● Dr. C. M. Lok, Prunuslaan 14, Rockanje

LITTERATUUR:

- Bengtson S. & D. F. Owen (1973): Polymorphism in the Arctic Skua *Stercorarius parasiticus* in Iceland. *The Ibis* 115: 87 - 92.
- Bulstrode G. J. K. & D. E. Hardy (1970): Distribution and numbers of the Pink-footed Goose in Central Iceland 1966 - 1969. *Wildfowl* 21: 18 - 21.
- Hardy D. E. (1967): Observations on the Pink-footed Goose in Central Iceland 1966. *Wildfowl Trust Ann. Rep.* 18: 134 - 141.
- Kerbes R. H., M. A. Oglivie & H. Boyd (1971): Pink-footed Geese of Iceland and Greenland: a population review based on an aerial survey of Thjórsárver in June 1970. *Wildfowl* 22: 5 - 17.
- Lebrecht T. (1973): De Kleine Rietgans beschermd. *Het Vogeljaar* 21: 474 - 476.
- Lebrecht T. (1974): Nog eens: de Kleine Rietgans. *Het Vogeljaar* 22: 863 - 867.
- Norderhaug M. (1969): The present status of the Pink-footed Goose (*Anser fabalis brachyrhynchus*) in Svalbard. *Norsk Polarinstitut Arbok*: 55 - 69. Oslo.
- Rosenberg N. Th. et al (1970): Bird observations in Northeast Greenland. *Meddelelser om Grønland*: 191, no. 1. Copenhagen.
- Scott P. & J. Fisher (1953): *A Thousand Geese*. London.
- Timmermann G. (1949): *Die Vögel Islands*. Visindafélag Íslendinga XXI. Reykjavik.

Dagelijks werden twee tot drie Grote Jagers in Thjórsárver, dat meer dan 130 kilometer van zee verwijderd is, waargenomen.

Foto: A. F. van Olphen